

Onschuldfantasieën (1991) boekrecensie

Sieth Delhaas

Inzage, informatief Magazine over theologie en godsdienstige boeken, februari 1991

Grietje Dresen, Onschuldfantasieën. Offerzin en heilsverlangen in feminisme en mystiek; SUN, Nijmegen; 1990; 335 pag.; ISBN 90 6168 325 4; prijs f39,50

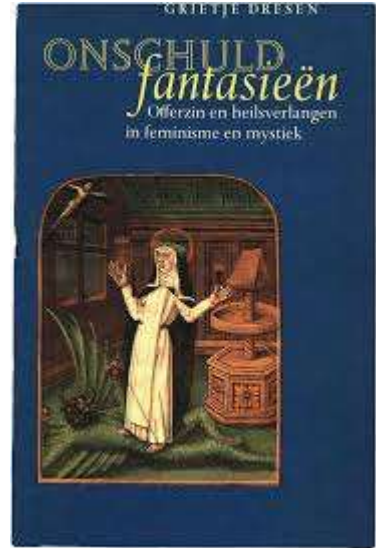
Niet het benieuwd zijn naar de oorsprong van onschuldfantasieën is de basis van deze dissertatie. Veeleer het benieuwd zijn naar het antwoord op de vraag waarnaar Grietje Dresen in eerdere artikelen al had gezocht: wat is de herkomst van de 'morele inslag' van vrouwen die zich in de vrouwenbeweging – waarbij Dresen zelf betrokken is – vertaalt in 'vastberaden idealisme en niet zelden in moralisme'?

Wat kunnen de sociale en psychische achtergronden van die morele inslag zijn? Al te vaak wekken vrouwen de indruk dat zij het eigen geluk ontlenen aan het torsen van de 'zonden der wereld', het zogenaamde 'Atlascomplex'.

Om hier duidelijkheid in te krijgen heeft Dresen het werk gelezen van twee vrouwen die in leeftijd vier en een halve eeuw van elkaar verwijderd zijn. Het gaat om Alijt Bake (1415- 1455), een Nederlandse mystica uit de Moderne Devotie, en om Gertrud Bäumer (1873-1954), een vooraanstaand woordvoester uit de vrouwenbeweging in Duitsland. Dresen wil niet het leven van beide vrouwen vergelijken. Dit is ook praktisch onmogelijk als men het tijdsverschil en het verschil in cultuur in aanmerking neemt, maar zij wil de gemoedsbewegingen en denkfiguren die in het werk van beide vrouwen te lezen zijn, als voorbeelden laten gelden van de 'psychische dynamiek', ook genoemd onschuldfantasie, én vooral als voorbeelden van de culturele variaties daarin.

Zowel Alijt Bake als Gertrud Bäumer leven in een periode die achteraf gezien een overgangstijd genoemd kan worden. Dat geldt vooral wat de positie van vrouwen betreft. Gertrud Bäumer was zich van die overgangstijd zeer bewust. De autobiografie die zij schreef, werd naar dat weten genoemd 'Lebensweg durch eine Zeitwende' (1933). Actief werkte ze mee aan het doorbreken van de traditionele vrouwenrol maar vond tegelijkertijd dat de maatschappij van haar tijd een bewust ontplooid vrouwelijkheid behoefde.

Heeft Dresen speciale redenen dat zij juist deze beide vrouwen gekozen heeft? Nee, zegt ze zelf. Ze hoopt er alleen mee aan te tonen dat beide vrouwen een goed voorbeeld zijn van de fantasie een lijdende God te zijn. Evengoed had ze het werk of het leven kunnen onderzoeken van Catharina van Siëna, maar ook van Simone Weil of Henriëtte Roland Holst of andere vrouwen uit onze tijd of uit het verleden. Zij wil door de teksten van beide vrouwen, via de steeds weerkerende obsessies, gedachtesprongen of schijnbaar terloopse opmerkingen op het spoor gebracht worden van de strijd die kennelijk in het geweten van beide vrouwen wordt uitgevochten.

Het blijkt bij het lezen dat beide vrouwen, zoals dat voor elk mens wel geldt, gebukt gaan onder de last van schuldgevoelens, maar tegelijkertijd hoge idealen koesteren. Beiden, zegt Dresen, worden mede gevoed vanuit haar persoonlijke voorgeschiedenis die voor elk heel verschillend is – uit de jeugd van Alijt Bake is hoegenaamd niets bekend, terwijl Bäumer daarover uitvoerig bericht, vooral over de relatie met haar vader – en waarvan zij wel de context kent maar niet de intieme details.

Waarom heeft Dresen gekozen voor twee vrouwen en niet voor het leven van twee mannen of een man en een vrouw? Zij meent dat vrouwen in zekere zin meer vatbaar zijn voor de bedoelde fantasmatiek om vooral sociale redenen.

Bij haar speurtocht naar de oorzaken van het grote idealisme en moralisme waarmee de auteur in het feminisme vaak te maken kreeg, hanteert zij als moraaltheologe de termen van de theologie: zonden, heil, paradijs. Daarbij komt ze tot bijzonder interessante en herkenbare ontdekkingen, interessant zowel voor vrouwen als mannen van deze tijd en belast met allerlei godsdienstige frustraties, waarbij ze bovendien deskundig gebruik maakt van psychoanalytische benaderingswijzen.

Voor wie van geschiedenis houdt, is dit boek bijzonder leerzaam, vooral omdat het hier om twee heel onbekende vrouwen gaat. Daarnaast herkent men in de achtergrond en levensloop van Alijt Bake veel van het leven van meer bekende vrouwen uit die tijd zoals Hadewijch en andere begijnen. Van Gertrud Bäumer vind ik zelf vooral boeiend veel informatie te krijgen uit een tijd – vooral die van het nationaalsocialisme – die het leven van mijn generatie zo beïnvloed heeft en van waaruit een vrouw spreekt die bewust over de samenleving en de plaats van vrouwen en mannen daarin heeft nagedacht. En wat er tenslotte van die ideeën terechtgekomen is.